

УДК 37.011:378

Козубовська І.В.

д.пед.н., професор, завідувач кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», kozub@hotmail.com

Україна, Ужгород

Повідайчик О.С.

к.пед.н., доцент кафедри соціології та соціальної роботи, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», oksana.povidaichuk@uzhnu.edu.ua

Україна, Ужгород

Попович І.Є.

викладач кафедри іноземних мов, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», irene0804p@gmail.com

Україна, Ужгород

**ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ
У ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

У статті розглядаються питання підготовки фахівців у системі європейської освіти. З'ясовано, що професійна підготовка кадрів характеризується у різних європейських країнах специфічними рисами, але має і загальні тенденції. Як результат трансформації європейської і світової системи освіти в ХХІ столітті остаточно утверджується нова освітня парадигма – дослідницька, яка полягає в підготовці сучасного фахівця, який володіє значним творчим потенціалом, здатністю до рефлексивного мислення, постійної самоосвіти, вдосконалення власної професійної діяльності.

***Ключові слова:** європейська система освіти, дослідницька парадигма, дослідницькі вміння, дослідницька діяльність, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день суттєво змінилися ціннісні орієнтації стосовно фахівців. Найбільшою цінністю визнається вільна, творча особистість, здатна успішно працювати в умовах, які постійно змінюються. Це

зумовлює необхідність змін у вітчизняній системі освіти. Мова йде, в першу чергу, про необхідність формування творчого потенціалу особистості студента, потреби самореалізації, самовираження не тільки в період навчання у вищому навчальному закладі, а й протягом усього життя. Повинна відбутися переорієнтація навчального процесу з навчального на розвиваючий, де результатом виступає модель фахівця, що відповідає наступним критеріям: професійна мобільність, здатність адаптуватися до інформаційного простору, нових умов, високий рівень інтелекту, знань, умінь і навичок, творчі здібності, критичне мислення, самостійність, ініціативність, прагнення до самовдосконалення.

Євроінтеграційні процеси вимагають вивчення тенденцій розвитку європейської системи освіти і використання прогресивних ідей у вітчизняному освітньому просторі.

Аналіз джерельної бази засвідчує наявність глибокого інтересу вітчизняних і зарубіжних науковців до проблеми вдосконалення професійної підготовки сучасних фахівців (Н. Авшенюк, Р. Барнет, Е. Брю, І. Зязюн, В. Кравець, В. Кремень, Н. Ничкало, Л. Пуховська, Г. Терещук, Д. Хартс та ін.). Проте, на нашу думку, недостатньою є увага вітчизняних учених до проблеми формування дослідницьких умінь сучасного фахівця, хоч окремі аспекти висвітлені в працях І. Бопко, Н. Гловин, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Кулик, Н. Москалюк, А. Степанюк та ін.

Значний досвід підготовки майбутніх дослідників є в багатьох європейських країнах, зокрема, Великій Британії, Німеччині, Франції, Угорщині та ін..

Мета роботи – розкрити особливості формування дослідницьких умінь студентів у європейських вищих закладах освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство, на думку багатьох дослідників (С. Васильєва, Б. Гершунський, Л. Заніна, В. Зінченко, Л. Лур'є та ін.), перебуває в стадії переходу від індустріального типу до інформаційного, сутнісними рисами якого є: інформація й інформаційні технології як

стратегічний фактор розвитку продуктивної сили сучасного суспільства; глобалізація процесів і явищ, що формує єдиний світ, єдиний інформаційний простір і сприяє взаємопроникненню культур; підвищення ролі інформаційного сектору, як у сфері послуг, так і у виробничій сфері; актуалізація інформації, знань і кваліфікації суб'єкта як головного фактора влади й керування; зміна ролі особистості як основного джерела відновлення світу, розуміння людини як «мікрокосму», як цілісної особистості, що реалізує свій творчий потенціал у взаємодії з природою, суспільством та іншими людьми; використання системно-інформаційного й синергетичного підходів у всіх галузях людської діяльності; зміна статусу науки, придбання нею нової інтегративної функції, що передбачає інтенсивне використання наукових знань в різних галузях людської діяльності, цілісність наукового знання, зміна характеру наукової діяльності, розгляд розвитку науки в культурно-історичному контексті, гуманітаризація науки й переосмислення її ролі й місця в розвитку людства, подолання вузької дисциплінарності; зближення природничого і гуманітарного знання, наявності міждисциплінарних зв'язків, побудови єдиної картини світу, гуманізації й гуманітаризації наукового знання.

Однієї з провідних тенденцій розвитку сучасної освітньої ситуації, що здійснюється на тлі кардинальних змін у соціальній і економічній сферах нашого суспільства, є посилення уваги до формування кадрового потенціалу нового рівня, фахівців, що мають якісну наукову підготовку. Ця підготовка забезпечується у вищих навчальних закладах.

Сучасні загальносвітові інтеграційні процеси зумовили необхідність радикальних змін у сфері професійної освіти, особливістю якої виступає спрямованість на розвиток гуманітарних ресурсів суспільства, створення такої його організаційної архітектоніки, яка сприяла б індивідуальному й груповому навчанню, мотивації його різноманітними факторами й стимулами. Сьогодні можна вже говорити про виникнення нової освітньої культури («навчання в змінах, зміни через навчання»), що сприяє процесу вдосконалення формування кваліфікованого фахівця .

Пріоритетне значення набуває розвиток особистості, спрямований на формування творчого мислення й ініціативи на всіх стадіях (загальноосвітньої й професійної) підготовки. Основною метою професійної освіти стає підготовка компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до ефективної роботи на рівні світових стандартів, соціально відповідального за результати своєї професійної діяльності, готового до постійного професійного росту й самоосвіти. Перед професійною освітою ставляться принципово нові завдання, які передбачають формування у студентів системного критичного мислення, креативності, аналітичності, здатності до експертної оцінки.

Сьогодні в світі поступово утверджується нова освітня парадигма – дослідницька. Дослідницька парадигма забезпечує таку побудову системи вищої освіти, при якій засвоєння змісту матеріалу, виховання дослідницької культури й розвиток інтелекту є нерозривним процесом. Студенти оволодівають способами самостійного засвоєння знань з навчальних дисциплін. Тільки в цьому випадку знання будуть сприяти розвитку здібностей у процесі здійснення самостійної пізнавальної діяльності, а також забезпеченню емоційно-ціннісного ставлення до змісту й процесу освіти, формуванню гуманістичної спрямованості особистості, її потреб, мотиваційної сфери. Дослідницька парадигма в освіті культивує ціннісне ставлення до діяльності, оскільки в її контексті забезпечуються умови для побудови індивідуальної дослідницької траєкторії, включення дослідної-проектно-дослідницької діяльності в освітній процес, що перетвориться в результаті в повноцінне дослідження, що представляє цінність і для розвитку особистості вчителя, і для підвищення якості освіти.

Під дослідницькою діяльністю зазвичай розуміють специфічну людську діяльність, яка регулюється свідомістю і активністю особистості і спрямована на задоволення пізнавальних інтелектуальних потреб. Її продуктом є нові знання, отримані у відповідності з об'єктивними законами і обставинами, які визначають реальність і можливість досягнення мет.

Дослідницька діяльність є інтегративним компонентом особистості, який характеризується єдністю знань цілісної картини світу, вміннями, навичками наукового пізнання, ціннісного ставлення до його результатів і забезпечує її самовизначення і саморозвиток.

Що стосується видів дослідницьких умінь, то вони є досить різноманітними: гностичні, дидактичні, організаційно-методичні, комунікативні, прогностичні, рефлексивні, конструктивні та ін.

Аналіз зарубіжної літератури свідчить, що в європейських педагогічних закладах усе більше активізується процес забезпечення єдності наукової й навчальної підготовки шляхом широкого залучення студентів до науково-дослідної й експериментальної роботи. Проблема орієнтації майбутніх фахівців на дослідницьку діяльність розглядається як найважливіша умова їх індивідуально-професійного самовизначення й професійної культури [1].

Наприклад, у Франції, Угорщині, Німеччині не тільки державні й національні освітні стандарти вказують на обов'язкове залучення студентів у наукові дослідження, але й деякі відділення вищих навчальних закладів при вступі абітурієнтів цікавляться їх готовністю до наукової роботи, досвідом проведення досліджень в школі. У педагогічному університеті Будапешта у вимогах до рівня освіченості майбутнього вчителя зазначені, крім усього іншого, «розуміння природи наукового пізнання» і «розвиток здатностей, необхідних для проведення наукового дослідження».

У цілому зарубіжні вчені (С. Брукфілд, Ф. Бухбергер, Ф. Кампос, Г. Колліер, П. Чермели) єдині в тому, що одним з найважливіших завдань в організації дослідницької діяльності студентів є формування здатності увійти в нову ситуацію (питання або проблему), для якої немає відомого розв'язку; визначити способи впливу на ситуацію, знайти відповідь на запитання, розв'язати проблему. У процесі дослідження студент шукає факти для порівняння й установлення зв'язків. Для цього він використовує весь спектр знань і доступних джерел з метою інтерпретації даних, зведення отриманих знань до єдиного знаменника й захисту свого відкриття. Проводячи

дослідження, студент розбудовує «інтелектуальну самовпевненість» (self-reliance) (С. Раст, Р. Вінтер).

Дослідницька діяльність студентів у країнах Євросоюзу розвивається згідно з певними закономірностями: з'являються нові форми її організації; здійснюється наступність у навчанні студентів дослідницької діяльності (школа – (коледж) – ВНЗ – аспірантура); розвиваються суб'єкт-суб'єктні відносини в дослідницькій діяльності.

У типовій освітній ситуації зазвичай реалізується стандартна позиційна схема «викладач» – «студент», тобто «трансляція знання» – «засвоєння знання». При розвитку дослідницької діяльності ця схема зустрічаються з реаліями: немає готових еталонів знання, вони не вписуються в готові схеми, а вимагають самостійного аналізу в кожній конкретній ситуації. Це ініціює початок еволюції від об'єкт-суб'єктної парадигми освітньої діяльності до ситуації спільного пізнання навколишньої дійсності, вираженням якої є робота в парі «колега-колега». Головним результатом розглянутої позиційної еволюції є розширення меж толерантності учасників дослідницької діяльності [2; 3].

Сьогодні відзначається факт зростання активної участі студентів європейських вищих навчальних закладів у великому різноманітті форм студентської наукової творчості. У провідних університетах країн Євросоюзу є науково-дослідні бази, проблемні лабораторії, усталені наукові колективи. Навчальними планами вищих навчальних закладів Німеччини, Нідерландів, Австрії, Угорщини та інших країн передбачене виконання студентами певної кількості дослідницьких робіт за весь період навчання. Дослідження не обмежуються написанням курсових і дипломних робіт, але передбачається виконання наукових пошуків, які включаються в плани роботи наукових колективів, наукових підрозділів цих ВНЗ.

Багато науковців вважають, що в сучасному інформаційному столітті, інтелектуальні вміння, як ніякі інші, допомагають освіченій людині знайти своє місце в сучасному складному світі. На їх думку, з якою ми повністю

згодні, специфічні знання будуть не так важливі для завтрашнього фахівця як здатність навчатися, аналізувати й розуміти нову інформацію [4; 5] .

На думку вченого І. Робінсона, навчання студентів продуктивному мисленню все частіше розглядається як обов'язкова мета освіти. Оскільки студенти повинні ефективно функціонувати в суспільстві їх необхідно навчити вчитися протягом усього життя, озброїти розумовими вміннями, необхідними для одержання й обробки інформації в світі, який постійно змінюється [6, с. 27].

Учені схильні вважати, що студентів можна навчити творчо й критично мислити через навчання й практику. Р. Рістоу відзначає, що раніше ці здібності вважалися більш природно запрограмованими, генетичною схильністю, якостями або вже наявними або відсутніми в людини, а освіта не мала значного впливу на їх розвиток [7, с. 44]. Дослідження останніх років переконують, що безпосереднє навчання творчим умінням цілком можливе, як і розвиток критичного мислення. Відзначається, що в процесі виконання студентом дослідження керівник у першу чергу оцінює те, наскільки вміло демонструє студент здатність критичного мислення осмислення певної проблеми (Р. Рістоу, С. Норріс).

Підготовка студентів до проведення дослідження в європейських навчальних закладах проводиться згідно зі спеціально розробленими програмами. Аналіз подібних програм Лондонського, Празького, Авіньйонського педагогічних університетів і педагогічного університету Вайзграда дозволив позначити загальні характеристики змісту організації дослідницької діяльності студентів протягом усього періоду навчання у вищому навчальному закладі.

У програмах відзначається, що академічні дисципліни, які вивчаються студентами, вимагають поглиблення знань у цих галузях. Дослідницьке завдання вважається ефективним способом перевірити академічні здатності студента, тому що дає можливість «увійти» у певну наукову тему, де в умовах вільного обговорення, спільної роботи він перевіряє свою думку, гіпотезу в межах того, що можуть сказати стосовно цього питання інші (однокурсники,

педагога, учені). Таким чином, дослідницька діяльність студента в період навчання в педагогічному ВНЗ передбачає:

- ознайомлення з методами наукової праці; методологічними проблемами навчання й наукового дослідження;
- ознайомлення із прийнятими концепціями й теоріями в межах дисциплін;
- розуміння умовностей і структури інформації в межах навчального предмета;
- вивчення способів знаходження й розміщення необхідного матеріалу для проведення дослідження;
- критичне читання матеріалу з наступним аналізом і оцінкою;
- організація основного матеріалу з метою формулювання основних положень дослідження;
- презентація (усна або письмова) власного розуміння проблеми, аналізу, інтерпретації концепцій і теорій по питанню дослідження.

Результатом професійної підготовки фахівця-дослідника в європейських вищих закладах освіти є: формування в студентів дослідницького підходу до професійної діяльності; розвиток розумової діяльності, що сприяє підвищенню ефективності засвоєння знань і подальшого застосування їх на практиці; розвиток творчого мислення, наукової інтуїції, умінь і навичок самостійної навчальної й наукової роботи; засвоєння студентами методології, теоретичних основ педагогічної науки, методів наукового пізнання, технології проведення наукового дослідження; формування в майбутнього фахівця прагнення до самовдосконалення й професійного саморозвитку впродовж усього життя; формування спеціальних якостей дослідника: соціальної відповідальності, ініціативності, самостійності, критичності, гнучкості, оригінальності мислення, об'єктивності, здатності до співробітництва, інформаційної грамотності.

Висновки. Одним з найважливіших завдань сучасної вищої освіти в Європі є підготовка фахівців, які мають високо розвинені творчі здібності, здатні до постійного саморозвитку, виконання дослідницької функції в

професійній діяльності. Важливою умовою реалізації цих завдань є залучення студентів до науково-дослідницької роботи, починаючи з перших днів навчання у вищому навчальному закладі. Зарубіжний досвід формування дослідницьких умінь студентів потребує ретельного вивчення і впровадження окремих ідей у вітчизняний освітній простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carr W. & Kemmis S. Becoming critical. Education, knowledge and action research W. Carr & S. Kemmis. – London: Falmer Press, 1996. – 112 p.
2. Winter R. Learning from Experience: Principles and Practice in Action Research / R.Winter. – Lewes: Falmer Press. – 1990. – 124 p.
3. Plomp T. Teaching and Learning for the Future / T. Plomp. – Enschede: University of Twente, 2001. – 184 p.
4. Atkinson T., Claxton G. The Intuitive Practitioner T.Atkinson, G.Claxton. – London: OUP, 2001. – 136 p.
5. Beetham H. Learning research: emerging issues? / H. Beetham // ALT-J, Research in Learning Technology. – 2005. – Vol. 13. – № 1. – P. 81 – 89.
6. Robinson I. S. A Program to Incorporate High – Order Thinking Skills into Teaching and Learning / I. S. Robinson. – FL: Nova University, 1987. – 68 p.
7. Ristow R. S. The Teaching of Thinking Skills: Does It Improve Creativity? / R. S. Ristow // Gifted Child Today. – 2002. – Vol. 11/2. – P. 44 – 46.

Kozubovska I.V.

doctor of pedagogic sciences, professor, head of Department of General Pedagogic and Pedagogic of Higher School of State Higher Educational Establishment

«Uzhhorod National University», kozub@hotmail.com

Ukraine, Uzhhorod

Povidaichyk O.S.

PhD in pedagogy, associate professor of the Department of Sociology and Social
*Workt of the State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National
University», oksana.povidaichyk@uzhnu.edu.ua*

Ukraine, Uzhhorod

Popovich I.E.

*Teacher of Foreign Language Department of the State Higher Educational
Establishment «Uzhhorod National University», irene0804p@gmail.com*

Ukraine, Uzhhorod

**THE FORMATION OF RESEARCH SKILLS OF STUDENTS
IN THE SYSTEM OF HIGHER EDUCATION OF EUROPE**

The problem of training specialists-researchers in the system of European education has been investigated. It has been defined that the education in different countries of Europe is characterized by specific features but has many common tendencies. The transformation of the world's educational system resulted establishing a new educational paradigm of the XXI century. This paradigm aims to train modern specialist-researcher, possessing great creative potential, ability to reflexively think, constant self-education and perfection of the professional activity.

Key words: *European system of education, research paradigm, research skills, research work, professional training.*